

Krajina v medzinárodnej a slovenskej environmentálnej politike

Miklós, L.: *The Landscape in the International and Slovak Environmental Policy*. *Životné prostredie*, 2011, 45, 6, p. 307 – 312.

The concept of the landscape has been intensively implemented to the international policy during the preparation process of the United Nations Conference on Environment and Development in 1990 – 1992, especially to the Agenda 21. Since that the idea has been developed mostly in Europe. A strong tool for such implementation is the European Landscape Convention. However, the Convention contains few problematic statements. The main practical goal of the implementation of the European Landscape Convention to the politics is the integrated landscape management.

Key words: landscape, environmental policy, scientific term

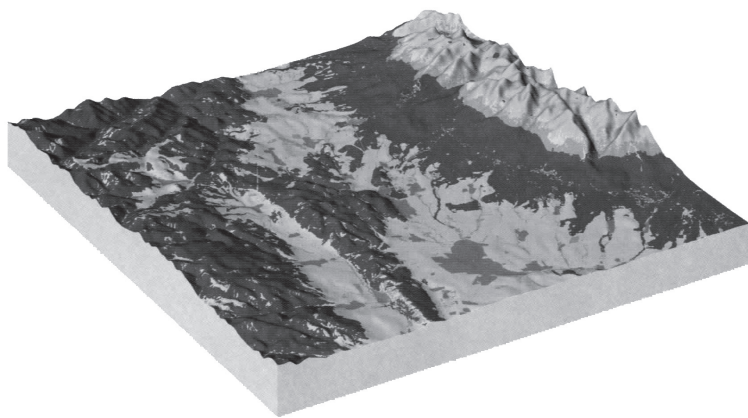
Krajina, krajinové plánovanie, krajinárstvo – veľmi prítlačivé pojmy pre geografov, ekológov, krajiných ekológov, ale aj pre architektov, urbanistov, ochranárov, pamiatkarov, dokonca aj pre verejnosť – a v poslednom období aj pre politikov. Tieto pojmy ako keby z jednej strany zmäkčovali technokratické chápanie sveta a na druhej strane trochu pritvrdili romantické pohľady a preniesli rozjímania sa nad prírodou na racionálnu úroveň. Pre každého teda skrývajú nejaké možnosti a výzvy, a to aj pre tých, ktorí nepoznajú presne, čo za tým je. A skutočne, úžasný rozmach štúdií, ktoré sa zaoberajú krajinou, ako aj počet autorov – milovníkov krajiny – nasvedčuje tomu, že práve toto „neisté“ postavenie pojmov vlastne najlepšie vystihuje skutočnosť. Zrejme je to jedna z najkrajších možných oblastí prírodovedcov aj neprírodovedcov, ktorých základná profesia sa týka priestoru, územia, regiónu, krajiny.

Osobitne zaujímavá je otázka postavenia problematiky krajiny v environmentálnej politike. Zásadné pozitívne stanovisko je, že **do politiky určite prenikla**. Predkladaný článok chce odpovedať na vybrané aspekty omnoho zložitejšej otázky – aké je jej postavenie. Nie je to však literárna rešerš, v tom prípade by len citácie literatúry zabrali niekoľko strán. Vyslovené závery vyplývajú z dlhoročného praktického pôsobenia na všetkých póloch cesty prieniku vied o krajine do politiky a praxe – od základného výskumu, cez aplikované metodiky, projekčnú prax, po riadenie štátnej správy až po zákonodarstvo.

Krajina vo vede: východisko pre jej aplikáciu v politike

S krajinou sa tradične zaoberá viacero vedeckých disciplín, najvýraznejšie geografické vedy. Po roku 1939 a najmä po roku 1966, keď Troll upresnil termín krajinná ekológia (Troll, 1966), bez ohľadu na terminologické a kompetenčné spory, sa **krajinná ekológia** celkom iste vyvinula ako **špecializovaná integračná disciplína** na komplexný výskum krajiny. Úloha krajinnej ekológie sa posilnila aj založením medzinárodnej organizácie IALE (*International Association for Landscape Ecology*) v roku 1982 a postupne nadobudla veľkú popularitu medzi odborníkmi z rôznych disciplín. V súčasnosti sa záber vedeckej disciplíny ešte viac rozširuje – aj vplyvom požiadaviek politiky a praxe – a často túto oblasť označujeme málo vyhraneným pojmom „vedy o krajine“ (*landscape sciences*). Niet pochyb, že teória a metodológia krajinnej ekológie predstavuje základnú vedeckú bázu pre veľmi významné piliere environmentálnej politiky, ako sú ochrana biodiverzity a prírodných zdrojov, ekologizácia priestorovej organizácie krajiny, ekologické siete, integrovaný manažment krajiny. Tieto výsledky existujú, sú viditeľné v kapitolách Agendy 21, v medzinárodných dohovoroch, v NATURE 2000, v smerniciach EÚ a pod.

V každom prípade je potrebné začať s chápaním a postavením krajiny vo vede. Až s prekvapením treba konštatovať, že po zápalistých diskusiách o pojme krajina v 60. a 70. rokoch 20. storočia sa k tejto základnej teoretickej otázke musíme znovu vracaať. Je to

Holistický pohľad na krajinu – ale čo s ňou ďalej?

potrebné najmä preto, lebo v poslednom období došlo k výrazným posunom v tradičných smeroch chápania, ktoré sme zvyčajne klasifikovali nasledovne: (a) Krajina ako *obraz*, ako krajinka, krajinomaľba – chápanie verejnosti a umeleckej sféry. (b) Krajina ako *prírodný komplex*, fyzickogeografický komplex. Toto chápanie bolo charakteristické najmä sovietskej krajinnoekologickej škole, označovanej ako *landšaftovedenie*. (c) Krajina ako *prírodno-socioekonomický komplex*, ako komplex fyzickogeografických aj socioekonomických zložiek. Toto chápanie bolo charakteristické najmä v nemeckej, ale aj v stredoeurópskej krajinnoekologickej škole. (d) Krajina ako *geosystém* – toto chápanie možno považovať za systémové rozvinutie komplexného chápania krajiny, ale aj ako reálneho vyjadrenia holistických teórií. (e) Krajina ako *štruktúra pokrývky zeme* – *land cover*. Toto chápanie krajiny je charakteristické najmä pre západoeurópsku a americkú krajinnoekologickú školu. Je to populárny, relatívne ľahko pochopiteľný prístup a tvorí významnú súčasť chápania krajiny aj v súčasnej medzinárodnej environmentálnej politike. (f) Holistické charakteristiky krajiny. Sem patrí chápanie krajiny ako totálneho humánneho ekosystému, ale aj ako aspektu, reflexie reality, „trojpohľadová“ teória krajiny ako *scenéria* – *vzor (pattern)* – *systém* alebo päťdimenzionálne, a to *priestorové* – *mentálne* – *časové* – *prírodno-kulturálne* – *komplexne systémové* chápanie krajiny.

Samozrejme, rozdiely v chápaní nie sú ostro vyznačené, vyššie členenie sme uviedli len pre ľahšiu orientáciu v problematike. Majúc na zreteli všetky tieto aspekty, za najvhodnejší kompromis medzi holistickými teóriami až praktickým využitím výsledkov v politike a praxi, so snahou o maximálnu vedeckosť a komplexnosť štúdia krajiny, stále považujeme chápanie **krajiny ako geosystému** (Miklós, Izakovičová, 1997): „Krajina je komplexný systém priestoru, polohy,

georeliéfu a ostatných navzájom funkčne prepojených hmotných prirodzených a človekom pretvorených aj vytvorených prvkov, najmä geologického podkladu a pôdotvorného substrátu, ovzdušia, vodstva, pôdy, rastlínstva a živočíšstva, umelých objektov a prvkov využitia územia, ako aj ich väzieb, vyplývajúcich zo sociálno-ekonomických javov v krajine. Krajina je životným prostredím človeka a ostatných živých organizmov.“ Takto je krajina definovaná v zákone č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (v znení zákona č. 237/2000 Z. z.) a takéto chápanie umožňuje aj reálnu využiteľnosť koncepcie krajiny v legislatívnych nástrojoch aj v plánovacej praxi.

Tieto vedecké chápania krajiny výrazne ovplyvnila kompromisná definícia krajiny z **Európskeho dohovoru o krajine** z roku 2000: „Krajina znamená územie vnímané ľuďmi, ktorého charakter je výsledkom činnosti a vzájomných vzťahov prírodných alebo ľudských faktorov.“ Je to kvázi „krajinársky“ chápaná definícia, ktorá je veľmi blízka jednak všeobecnému, laickému alebo umeleckému chápaniu krajiny, jednak chápaniu krajiny len ako súboru viditeľných prvkov, využitia zeme/krajiny, scenérie, priestorových a estetických aspektov krajiny. Práve veľká popularita tohto chápania aj v odborných kruhoch, a z toho vyplývajúce nebezpečenstvo straty vedeckého obsahu pojmu a celej koncepcie krajiny v politike a v praxi, vyvoláva potrebu nového prehodnotenia a potvrdenia vedeckých prístupov ku krajine.

Krajina v politike po Summitte Zeme '92

Výraznejšie sa v celosvetovej environmentálnej politike začala krajinnoekologická problematika presadzovať počas prípravného procesu Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji (UNCED) v rokoch 1990 až 1992, ako aj po vlastnom Summitte Zeme '92. Do tohto času sa v politických dokumentoch s obľubou používal najmä pojem ekosystém, a to nie vždy v správnom zmysle. Aj keď sa ani v Rio-procese nepoužil v každom prípade pojem *krajina (landscape)* presne a v tomto tvare – v tom čase sa zdal pre politikov stále neadekvátny pre stvárnenie svetovej politiky trvalo udržateľného rozvoja – princípy komplexného krajinnoekologického prístupu sa predsa len presadili do Agendy 21. Treba pritom dodať, že na začiatku prípravného procesu UNCED obsahovala agenda rokovaní len 8 kapitol (vtedy to ešte zďaleka nebola Agenda 21), a to s klasickým obsahom, ako voda, vzduch lesy a pod., ďalšie témy a komplexný prístup sa objavili až neskôr a postupne. Komplexný krajinnoekologický prístup možno nájsť najmä v kapi-

tolách, orientovaných na ochranu zložiek krajiny, napr. v kapitole 13 o „krehkých“ ekosystémoch, kde sa rieši komplexná ochrana hôr, v kapitole 14 o trvalo udržateľnom poľnohospodárstve a rozvoji vidieka, v kapitole 15 o ochrane biodiverzity, v kapitole 17 o ľudských sídlach. V prierezových kapitolách tento prístup možno nájsť v kapitole 8 o integrácii životného prostredia a rozvoja v rozhodovaní, v kapitole 35 o využívaní vedeckých poznatkov, v kapitole 36 o vzdelávaní, v kapitole 40 o informáciách. Najvýraznejšie sa komplexný prístup vyjadril v kapitole 10 o integrovanom prístupe v manažmente krajiny a prírodných zdrojov, pričom v anglickom názve sa objavuje pojem *land resources*. V tejto kapitole sa odporúča vládám implementovať integrované fyzické plány ako podklad pre odvetvové plánovacie procesy, medzi inými aj metodiku krajinnokoekologického plánovania LANDEP. Krajina sa objavuje aj v Dohovore OSN o biologickej diverzite, taktiež podpísaného na Summite Zeme '92.

Bol to teda pomerne výrazný prelom, zároveň však treba zdôrazniť, že práve v oblasti integrovaného manažmentu sa v celosvetovom meradle odvtedy príliš veľa nestalo. Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji (*World Summit on Sustainable Development*) v roku 2002 v Johannesburgu potvrdil potrebu integrovaného prístupu k využívaniu prírodných zdrojov, ale bez výraznejšieho dopadu. Najviac sa táto idea rozvinula v Európe, prakticky na každej konferencii ministrov životného prostredia európskych krajín sa táto koncepcia potvrdzovala. Medzi konkrétne nástroje, ktoré hovoria o krajine a jej komplexnom využití, možno zaradiť snáď len tzv. Alpský dohovor EÚ z roku 1996, Karpatský dohovor EHK OSN z roku 2003, alebo trochu v inom zmysle, ale s integračným nábojom, Rámcovú smernicu o vode (Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2000/60/ES).

Osobitnú kategóriu predstavujú politické dokumenty ochrany prírody a biodiverzity. Medzi ne treba zaradiť najmä politiku ochrany prírody EÚ pod súhrnným názvom NATURA 2000, ako aj národné stratégie a nástroje ochrany prírody. Za ďalšiu významnú koncepciu môžeme považovať Paneurópsku stratégiu biologickej a krajinnej diverzity (PEBLDS), o ktoré sa opierajú aj národné stratégie ekologických sietí, vrátane územného systému ekologickej stability (ÚSES) v SR a ČR. V týchto politikách sa samozrejme nachádza aj koncepcia krajiny, tradičná ochrana prírody sa však stále radšej opiera o koncepcie vybraných ekosystémov, biotopov, spoločenstiev, ako o celoplošnú ochranu krajiny.

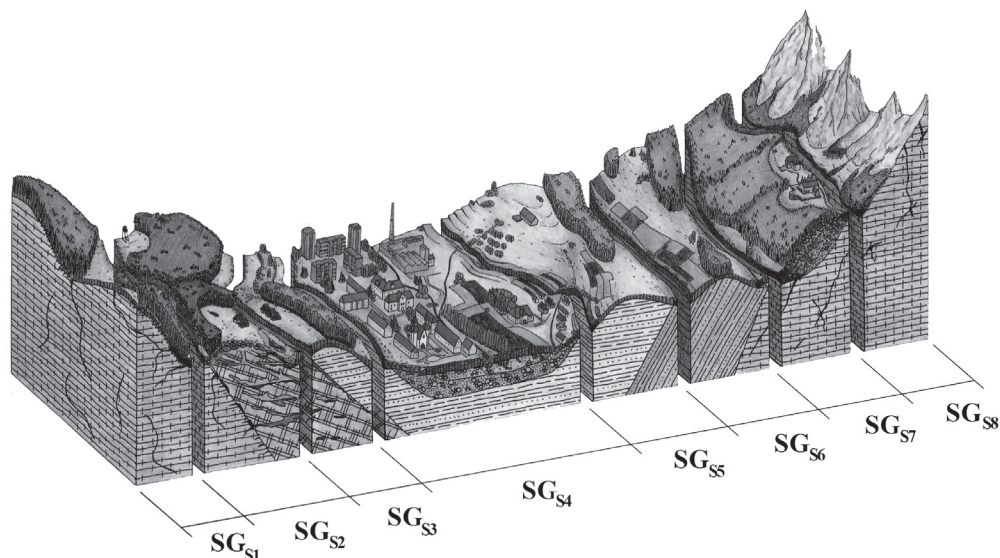
Reálny pohľad na krajinu (banskoštiavnická krajina, 2011). Foto: László Miklós

Krajina v Európskom dohovore o krajine

Osobitne významným, špecializovaným právnym nástrojom je Európsky dohovor o krajine (EDoK) Rady Európy z roku 2000. Podľa citácie z výzvy pre konferenciu *Living Landscapes*, ktorá sa konala pri príležitosti 10. výročia prijatia EDoK, dohovor, ale aj samotný pojem krajina znamená v súčasnosti „križovatku prírodných a humanitných vied, plánovania a empiricizmu“.

Európsky dohovor o krajine je výraznou morálnou podporou vedcom – geografom, krajinným ekologom, krajinnárom a iným špecialistom pri inštitucionalizácii pojmu krajina v politike a v praxi. Priniesol výrazný impulz a povzbudenie pre výskum krajiny. Nasledujúce riadky uvádzajú niekoľko kritických poznámok k ustanoveniam EDoK vo vzťahu k vedeckému chápaniu krajiny a reálnej praxe. Zároveň však treba zdôrazniť, že týmto EDoK nestráca na dôležitosť, na potrebnosť. Práve naopak! Treba však upozorniť na tie úskalia Dohovoru, ktoré by mohli sťažiť jeho implementáciu a reputáciu koncepcie krajiny v environmentálnej politike.

Dohovor postavil krajinu do pozornosti všetkých relevantných inštitúcií. Čl. 5, bod c) žiada strany Dohovoru „zaviesť postupy pre účasť širokej verejnosti, miestnych a regionálnych orgánov a iných strán ...“, a bod d) „integrovať krajinu do svojich regionálnych a územnoplánovacích koncepcií ...“. Napriek dobrým ustanoveniam Dohovoru ich implementácia do národných legislatívnych nástrojov sa však výraznejšie neprejavila. Okrem iného k tomu určite prispievajú aj zdanlivo odťažité pojmové problémy, ktoré znamenajú nesúlad ustanovení Dohovoru s vedeckým chápaním koncepcie krajiny, ako aj s praxou. Sú to:

Krajina ako geosystém – so subsystémami, prvkami a vzťahmi ako regulatívmi pre plánovanie

a) Nekonkrétnosť, mäkkosť preambuly a definície: Preambula a definícia krajiny sú „mäkké“, zdôrazňujú predovšetkým kultúrno-historické aspekty, kultúrne dedičstvo a ďalšie politicky sformulované aspekty, predurčujú tým aj „mäkkosť“ a nekontrolovateľnosť implementácie a realizácie Dohovoru. Naopak, pozitívom takejto mäkkosti možno je, že sa naň možno odvolať pri dožadovaní sa akýchkoľvek opatrení zameraných „na ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny“, určite sa budú dať odôvodniť ustanoveniami Dohovoru.

Definícia krajiny v Dohovore sama osebe neobsahuje nesprávne tvrdenia, vyhovuje vlastne akémukoľvek chápaniu krajiny. Vyžaruje z nej najmä kultúrno-historicko-hodnotový až umelecko-romantický duch: „časť územia, tak ako ju vnímajú ľudia, ktorej charakter je výsledkom činnosti a vzájomného pôsobenia prírodných a/alebo ľudských faktorov“ (čl. 1). Práve pre túto všeobecnosť je však pre prax, pre politiky, pre manažmentové opatrenia „mäkká“. Na takejto definícii je veľmi ťažko budovať prísne definované a kontrolovateľné politiky, koncepcie a „nástroje zamerané na ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny“, ktoré požaduje čl. 6 E. Prakticky každá „pozitívna“ aktivita, tak ako si to tvorca politiky, koncepcie, plánu, manažmentu uplatní, tomuto obsahu vyhovuje, napr. veľkoplošná ochrana prírody, návrh vegetácie v krajine, ochrana vôd atď., a to bez ohľadu na to, či existuje Dohovor alebo nie.

V čom vlastne problém spočíva? Definícia z Dohovoru je „nemateriálna“, hovorí o percepcii, charaktere, interakciách, faktoroch. Na druhej strane súčasný stav, ako aj každá zmena akokoľvek holisticky chápanej krajiny je výsledkom využívania každého jednot-

livého konkrétneho **materiálového** kúsočka zeme, ktorý niekto vlastní. Z toho vyplýva, že každá politika a opatrenia na uchovanie hodnôt, ochranu a manažment krajiny sa musí dotknúť využívania konkrétneho materiálneho prvku krajiny. To sa v každej civilizovanej krajine deje cez plánovacie a projekčné procesy. Úroveň implementácie koncepcie krajiny do priestorových plánovacích procesov však Dohovor **nerieši**, zostáva na jednotlivých krajinách, ako sa upraví, prakticky bez vzťahu ku Dohovoru. Možno dokonca uviesť, že mnoho krajinárov pochádzajúcich z najrôznejších profesií nie sú práve nadšení myšlienkou, aby sa so vznešenou krajinou a jej scenériou a inými percepčnými hodnotami zaoberali podľa prísnych, technicky definovaných analýz a syntéz krajinnoekologických komplexov. Jedným dychom možno spomenúť aj opačný prístup: technokratickí plánovači, developeri, poľnohospodári, lesníci, vlastníci a užívatelia jednotlivých častí krajiny nepovažujú za hodnoty krajiny to, čo krajinári, milovníci prírody, maliari a romantici. Možno práve naopak. Veď tie prvky krajiny, scenérie, tradičné formy využitia krajiny, ľudová architektúra, drobné stavby a pod., ktorými sa nadchýname, sa zachovali práve preto, lebo sa využívali málo intenzívne. Pre pôvodných obyvateľov tieto prvky boli skôr znakom chudoby ako prosperity, napr. terasové polička, staré vinohrady. Regióny, kde sa nachádzajú, zaznamenali skôr úpadok, nie rozvoj. Mnohé krajinne scenérie, ktoré si tak ceníme, znamenali v čase vzniku nekontrolovaný zásah do krajiny a zničenie prírody, napr. historická banícka krajina. Ako by sme reagovali dnes napríklad na plán postaviť 60 umelých vodných nádrží v horskom prostredí, čo

je prípad banských tajchov v okolí Banskej Štiavnice? Pritom sú v súčasnosti súčasťou svetového dedičstva!

Reálny posun v tomto smere by bol, keby Dohovor definoval krajinu ako geosystém konkrétnych prvkov a ich vzťahov, ktorých vlastnosti **musia byť považované za regulatívy** pre akúkoľvek „ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny“, čo požaduje Dohovor.

b) Krajina – časť životného prostredia alebo priestorový rámec pre životné prostredie: Je to teoretický problém, ktorý môže mať aj praktické dopady. Ide o rozporné chápanie krajiny v rôznych ustanoveniach Dohovoru, menovite či je krajina prvkom/časťou niečoho alebo je to celý priestor (zaberajúca entita). Vedecké chápanie, ako aj čl. 2 Dohovoru podporujú celopriestorovosť: „Dohovor sa dotýka **celého** územia zmluvných strán“, všetkých „oblastí“ a všetkých typov krajiny „...považovaných za pozoruhodné, ale aj... všedných alebo narušených“. Iné paragrafy však tento princíp spochybňujú, napr. podľa Preambuly je krajina „**dôležitou súčasťou** kvality života ľudí“, „... je **klúčovým prvkom** priaznivých podmienok pre život“. Podľa slovenského prekladu definície (čl. 1) „**Krajina znamená časť** územia...“ (aj keď preklad je nesprávny, anglický originál používa pojem „area“), čl. 5 označuje „**krajinu ako základnú zložku prostredia** ...“. Teda v praktických ustanoveniach Dohovoru sa krajina považuje za súčasť, prvok, časť, zložku, nie za všadeprítomný, komplexný, priestorovo-materiálny rámec a podmienku života ľudí.

c) Je krajina všade alebo len niekde? Pri možných sporoch o požadovaných manažmentových opatreniach z tejto nezrovnalosti môžu vyplývať aj praktické problémy: je krajina vecou, ktorá je len tam, kde ich strany Dohovoru určia? V čl. 6 C1 sa síce píše, že zmluvné strany identifikujú svoje krajiny na celom území (slovenský preklad je tu vedecky prísnejší, hovorí o „**vymedzení vlastných typov krajiny na celom svojom území**“), ale čl. 15, paragraf 1 tvrdí, že štát môže „...vymedziť územie, ... na ktoré sa bude tento Dohovor vzťahovať“ a paragraf 2 pokračuje, že strany môžu „...rozšíriť pôsobnosť ...na akékoľvek iné územie“, ale čo je horšie, podľa paragrafu 3 môžu vymedzené územie aj kedykoľvek **odvolať!** Môžu teda určiť, kde je a kde nie je krajina – čo je samozrejme absurdita. V praxi to však znamená, že pri absencii dobrej vôle môžu strany narábať s krajinou, ako pred Dohovorom. Nebude to narúšať záväzky strán, lebo čl. 4 tvrdí, že každá zmluvná strana realizuje tento Dohovor „...podľa vlastného rozdelenia právomocí, ... v súlade so svojimi vlastnými koncepciami“. Teda podľa svojho úsudku a svojej vôle! Monitorovanie podľa čl. 10 nemá prinucovací charakter, ak zmluvná strana nemá dobrú vôľu.

Dúfajme, že strany pristúpili k Dohovoru s pozitívnymi predsavzatiami. Napriek tejto viere navrhujeme, aby

sa v implementačných dokumentoch a politikách jednoznačne a pragmaticky spresnili východiskové pojmy, a to aspoň v základných úrovniach v nasledovnom zmysle:

- krajina nie je vec, ktorá je len niekde a niekde nie je, nemožno ju „odvolať“;
- krajina nie je časť, súčasť, prvok, zložka niečoho, ale integrovaná hmotná entita, ktorá tvorí celopriestorový rámec života ľudí na celej planéte;
- krajina je integrovaný geosystém s konkrétnou hmotnou a priestorovou štruktúrou, hmotnými prvkami a vzťahmi. Nástroje zamerané na ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny sa musia opierať o takúto definíciu.

Tieto závery v ničom nenarúšajú zmysel a cieľ ustanovení Dohovoru, ani holistický, integrovaný, hodnotový, kultúrno-historický a iné prístupy ku krajine. Naopak, nejasné formulácie umožňujú vyhnúť sa problémom pri implementácii EDoK.

Základným odborným cieľom a zmyslom Dohovoru má byť inštitucionalizovanie komplexného, celopriestorového chápania krajiny – v súčasnosti označovaného ako integrovaný prístup – v priestorových plánovacích procesoch, kde vo vzťahu ku krajine doteraz prevládajú technokratické a analytické postupy.

Význam implementácie koncepcie krajiny v praxi: integrovaný manažment krajiny

Prvoradým významom implementácie koncepcie krajiny do politiky a praxe, podľa vedeckého chápania pojmu, je presadenie integrovaného prístupu k ochrane a využívaniu prírody a prírodných zdrojov podľa princípov, ktoré definovala už Agenda 21. Ostatné – ako kultúrno-historické, estetické a iné aspekty, ktoré sa požadujú najmä v poslednom období samozrejme, nie sú v protiklade s týmto prvoradým cieľom. Naopak, bez uplatnenia prvoradého aspektu ani ostatné ciele nemožno dosiahnuť. Nevyhnutným nástrojom implementácie integrovaného manažmentu krajiny je priestorové plánovanie, ktoré je založené na krajinnoekologických princípoch.

Tieto princípy by mali do reálnych plánovacích procesov zaviesť metodiky nazvané ako krajinnoekologické, alebo krajinné plánovanie. Mnohé metodiky, ktoré sú takto označované, však plánovaním nie sú. Majú skôr charakter najrôznejších aplikovaných štúdií o krajine, ktoré môžu naznačovať aj možnosti využitia výsledkov v praxi, aj v plánovaní, ale sami osebe do tohto stupňa nedospeli. Takýto charakter majú napr. štúdie na stanovenie krajinných potenciálov a rôzne postupy „hodnotenia“ krajiny, ktoré mali najväčší rozmach začiatkom 90. rokov minulého storočia. Takýto charakter mali aj priami predchodcovia metodiky krajinnoekologického plánovania LANDEP (Ružička, Miklós, 1979), tzv. biologické plány krajiny (Drdoš, 1967; Oťaheľ, 1978), ako aj ďalšie koncepcie, ktoré naznačovali ambície byť krajinné

ným plánom, napr. koncepcia krajinných syntéz (Drdoš, Urbánek, Mazúr, 1980). Samozrejme, objavovali sa aj krajinnokoologické práce, ktoré obsahovali plánovacie aspekty, napr. už „klasické“ práce o krajinnom dizajne (McHarg, 1969), ale aj ďalších autorov (napr. Huba, 1982; Hrnčiarová, 2001). Mnohé krajinnokoologicko-plánovacie práce vznikli aj v súvislosti s projektovaním ekologických sietí. Treba dodať, že od doby výrazného rozvoja metodiky LANDEP a jeho presadenia do územného plánovania – spolu s metodikou územných systémov ekologickej stability ÚSES – nemožno pozorovať metodický prelom, ani kvalitatívny skok v rozvoji transformácie súborných krajinnokoologických výsledkov do plánovacej praxe. Ide skôr o kvantitatívny nárast prác aplikovaného výskumu. Tieto v metodike LANDEP zaradujeme do stupňa interpretácií. Za kvalitatívny skok možno snáď považovať významný rozvoj aplikácie GIS technológií, ktoré výrazne rozšírili možnosti hodnotenia priestorových vzťahov v krajine.

Výrazne ekologizovaným reálnym priestorovo-plánovacím nástrojom s krajinnokoologickým obsahom aj v medzinárodnom porovnaní je územné plánovanie v SR. Zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (zákon č. 50/1976 Zb.) sa výrazne „ozelenil“ veľkou novelou v roku 2000 (zákon č. 237/2000 Z. z.), kedy sa do zákona dostala geosystémová definícia krajiny, vlastnosti prvkov krajiny štruktúry sa definujú ako regulatívny slúžiace ako limity, obmedzenia alebo podporujúce faktory pre využitie krajiny, krajinnokoologický plán (LANDEP) je zaradený ako súčasť *Prieskumov a rozborov*, ako záväzný regulatív využívania a priestorového usporiadania územia je definované ekologicky optimálne využívanie plôch, ako aj ÚSES, resp. jeho prvky biocentrá a biokoridory. Problémom územného plánovania v súčasnosti je jeho realizácia, keď sa po rôznych presunoch a rozdelení kompetencií zastavil jeho metodický aj praktický rozvoj.

Dôsledným riešením situácie by bolo vytvorenie osobitného zákona o krajinnom plánovaní. Krajinný plán podľa krajinnokoologických princípov by mal z vecného hľadiska obsahovať najmä integrovaný **priestorový priemet** všetkých záujmov ochrany prírody, krajiny a životného prostredia, zjednotený **súhrn a priestorový priemet záväzných regulatívov** starostlivosti o životné prostredie pre správne konania a mal by byť definovaný ako **zjednotený podklad** pre všetky druhy priestorových plánovacích procesov. Na vypracovanie takéhoto zákona je však potrebná politická vôľa a dohoda.

* * *

Napriek určitému pokroku a viditeľným výsledkom registrujeme, že akceptácia výsledkov vied o krajine v politike nie je na žiaducej úrovni. Vedecká sféra vie k zlepšeniu situácie prispieť najmä tým, že bude kontinuálne skvalitňovať jednak metódy výskumu krajiny, jednak metódy

aplikácie týchto výsledkov do priestorových plánovacích postupov. Predovšetkým musíme výrazne zlepšiť a položiť na vedecké základy „výskum“ druhého, nekrajinnokoologického pólu implementácie, teda výskum podstaty ťažkostí tejto implementácie, a to najmä:

- Kde sú priepasti medzi vedou a praxou, ktoré sú oblasti práva, ekonomických nástrojov manažmentu krajiny, ktoré je potrebné určite podložiť krajinnokoologickými princípmi?
- Ako vyvinúť komplexné, integrujúce koncepcie vedeckých výsledkov s praktickými nástrojmi pre manažment krajiny?
- Ako upraviť „jazyk“ výsledkov vedy, aby bol dostatočne komunikatívny s politikou a riadiacou praxou?

Politika vyžaduje viac jednoznačné pravidlá a pokyny, než vedecké teórie a neurčitost, politici potrebujú nástroje, ktoré prinášajú viditeľné úspechy v krátkodobom výhľade, najlepšie hneď, prípadne za roky volebného obdobia. To však nie je len problém krajiny ekológie, ale celej koncepcie trvalo udržateľného rozvoja, ktorá je a priori koncipovaná na dlhodobé, trvalé efekty. K rozuzleniu tohto problému musia smerovať aj náuky o krajine.

Literatúra

- Drdoš, J.: Typizácia krajiny vo východnej časti Slovenského krasu a príľahlej časti Košickej kotliny. Biologické práce, 1967, 12, 4, 158 s.
- Drdoš, J., Urbánek, J., Mazúr, E.: Landscape Syntheses and their Role in Solving the Problems of Environment. Geografický časopis, 1980, 32, p. 119 – 129.
- Huba, M.: Strnásť krokov na ceste za krajinným plánom. Geografický časopis, 1982, 34, s. 145 – 160.
- Hrnčiarová, T.: Ekologická optimalizácia poľnohospodárskej krajiny (modelové územie Dolná Malanta). Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2001, 134 s.
- McHarg, I.: Design with Nature. Garden City, N. Y. : Published for the American Museum of Natural History, Natural History Press, 1969, 208 p.
- Ořaheř, J.: Fyzickogeografická regionalizácia Liptovskej kotliny. Questiones Geobiologicae. Problémy biológie krajiny, 1978, 20, 83 s.
- Miklós, L., Izakovičová, Z.: Krajina ako geosystém. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1997, 152 s.
- Ružička, M., Miklós, L.: Teoretické a metodologické základy biologického plánovania krajiny. Záverečná správa úlohy VI-3-5/1. Bratislava : ÚEBE SAV, 1979, 221 s.
- Troll, C.: Landschaftsökologie als geographisch-synoptische Naturbetrachtung. Erdkundl. Wissen, 1966, 11, p. 1 – 13.

Dr. h. c. prof. RNDr. László Miklós, DrSc.,
miklos@vsl.d.tuzvo.sk

Katedra UNESCO pre ekologické vedomie a trvalo udržateľný rozvoj Fakulty ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene, T. G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen